

kalan on göz kuruda olup, yalnız taşkın-
larda vazife görür. Köprü, beyaz renkte
kesme taşlardan temiz bir işçilikle ya-
pılmıştır. Menba tarafında ayaklarda üç-
gen biçiminde mahmuzlar (sel yaranlar)
vardı. Tabliyesinin iki yanında taştan yon-
tulmuş korkuluklar bulunmaktadır.

Köprünün bir mermer levhaya işlen-
miş yedi satırlık Arapça kitâbesi, çıkıntı
halindeki bir kitâbe köşkünde mihrap
biçimindeki bir nişin üstünde bulunur.
Mermer levhanın etrafı kabartma mo-
tiflerle süslenmiş bir çerçeve halinde-
dir. Arka tarafta olan ikinci kitâbe ise
kare biçiminde olup bunun içine bir ma-
dalyon halinde hat sanatı bakımından
çok değerli bir istif işlenmiştir. Çok za-
rif bir biçimde bir merkezden açılan bu
yazı "şifâü'l-kulûb likâü'l-mahbûb" ola-
rak okunmuştur. Madalyonun altında ise
mimar ve kalfanın (?) adlarını veren iba-
reler yer almaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, II, 464; Bozok-
lu Osman Şâkir, *Musavver İran Sefaretnâmesi*,
Millet Ktp., Ali Emîrî, Târih, nr. 822, vr. 13^b, 15^b;
C. von der Goltz, *Anatolische Ausflüge*, Berlin
1896, s. 111; Ahmed Refik, *Bizans Karşısında
Türkler*, İstanbul 1297, s. 87-88; Cevdet Çul-
pan, *Türk Taş Köprüleri*, Ankara 1975, s. 116-
119, rs. 67/1-6; Gülgün Tunç, *Taş Köprüleri-
miz*, Ankara 1978, s. 83-85; Yüksel, *Osmanlı
Mi'mârîsi V*, s. 140-141.

SEMAVİ EYİCE

BEYAZIT II KÖPRÜSÜ

Çorum ilinin

Osmançık ilçesinde

XV. yüzyıl sonunda yapılan köprü.

Kızılırmak üstünde inşa edilmiş bu
köprünün üzerinden geçen yol Koyun
Baba ziyaretine (zâviye, türbe vb.) ulaştı-
ğından, buraya Koyun Baba Köprüsü de
denilir. Kitâbesine göre Şâban 889'da
(Eylül 1484) yapımına başlanarak 894'te
(1488-89) tamamlanmış olduğu kabul
edilir. Girift bir sülûsle yazılmış Arapça
beş satır halindeki bu uzun kitâbe Eş-
ref Ertekin, Halim Baki Kunter, Cevdet
Çulpan ve Aydın Yüksel tarafından fark-
lı şekillerde okunmuştur. Köprünün ya-
pım tarihini verdiği kabul edilen "celîlün
hayruhâ" ibaresi 889 olarak hesaplan-
makta ise de bitiş tarihini belirttiği ileri
sürülen ibarenin okunuşunda şüpheler
vardır. Bu kitâbe, başka köprülerden de-
ğişik olarak ortadaki kitâbe köşkü üze-
rine değil köprünün dışında kalenin bu-
lunduğu yalçın kayalığın eteğine yapı-
lan sivri kemerli bir niş içine yerleştiril-
miştir.

Evliya Çelebi 1050 (1640-41) yılına doğ-
ru üzerinden geçtiği bu köprüyü övmüş
ve on dokuz gözlü olduğunu belirttiikten
sonra, "Anadolu diyarında misli yoktur"
demek suretiyle hayranlığını ifade etmiş-
tir. Fransız seyyahı J. B. Tavernier de se-
yahatnâmesinde bu köprüden kısaca bah-
sederek göz adedini daha doğru bir şe-
kilde on beş olarak verir. Sultan II. Mah-
mud'un İran şahına 1225 Ramazanında
(Ekim 1810) elçi olarak gönderdiği Yâ-
sincizâde Abdülvehhâb Efendi'nin kâti-
bi Bozoklu Osman Şâkir Efendi'nin *Mu-
savver İran Sefâretnâmesi*'ndeki min-
yatürlerden birinde Osmançık kasabası
önünde bu köprü de gösterilmiştir. Os-
man Şâkir Efendi de bu on beş gözlü
köprüyü "...cihanda misli bulunmaz..."
cümlesiyle tavsif ederek inşa tarihini 889
olarak verir. Köprü 1938'de tamir edil-
miş, bu sırada yapıya zarar veren bent
ve değirmenler kaldırılmıştır. 1967'de
Karayolları tarafından yapılan tamirde
ise tabliyesi de genişletilmiş, kitâbe ve
kemerleri temizlenmiştir.

Beyazıt Köprüsü muntazam işlenmiş
kesme taşlardan yapılmış olup 250 m.
uzunluğunda, 7,50 m. genişliğindedir.
En geniş göz açıklığı 16,35 m., en dar
göz açıklığı ise 9,20 metredir. İki yanın-
da 0,60 m. yüksekliğinde taş korkuluk-
lar vardır. Köprünün her iki başı da ka-
ya zemine bağlanmış, kuzeyinde bulu-
nan kaleden su alınabilmesi için bu ta-
raftaki ayak yakınına bir gizli yol indiril-
miştir. Çöküntüleri önlemek için köprü
temellerinin altlarına ziftli kazıklar ça-
kılmış olduğu da yapılan incelemede an-
laşılmıştır. Ayrıca akarsuyun yatak kay-
dirmasını önlemek amacıyla her iki
yanda 250 m. kadar uzunlukta tahkim
duvarları yapılmıştır.

Osmançık'taki Sultan II. Beyazıt Köprü-
sü, kuvvetli akan bir ırmak üzerinde Os-
manlı devri Türk mimarisinin gerek mü-

hendislik gerekse mimarlık bakımından
meydana getirdiği muhteşem bir eser
olarak 500 yıldır görevini sürdürmek-
tedir. Bu köprünün yapılışı ile ilgili bazı
halk söylentilerinin özetleri G. Tunç'un
kitabında yer almaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, II, 182; J. B. Ta-
vernier, *Les Six voyages de Turquie et de Perse*
(nşr. Stéphane Yerasimos), Amsterdam 1678;
Bozoklu Osman Şâkir, *Musavver İran Sefâret-
nâmesi*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Târih, nr. 822, vr.
37-41; Fâik Reşid Unat, *Osmanlı Sefirleri ve
Sefâretnâmeleri* (nşr. Bekir Sıtkı Baykal), Anka-
ra 1968, s. 206-210; Özdemir Başaran, *Tarihî
ile Osmançık*, Ankara 1974, s. 35-44; Cevdet
Çulpan, *Türk Taş Köprüleri*, Ankara 1975, s.
112-115, lv. LXXVII-LXXIX; Gülgün Tunç, *Taş
Köprülerimiz*, Ankara 1978, s. 124-127 (s. 127'-
de kitâbe kemerinin iki fotoğrafı vardır); Yül-
sel, *Osmanlı Mi'mârîsi V*, s. 358-359; İsmet İl-
ter, "Tarihî Köprülerimiz: Koyun Baba (Os-
mançık) Köprüsü", *Karayolları Bülteni*, sy. 153,
Ankara 1963, s. 33-35.

SEMAVİ EYİCE

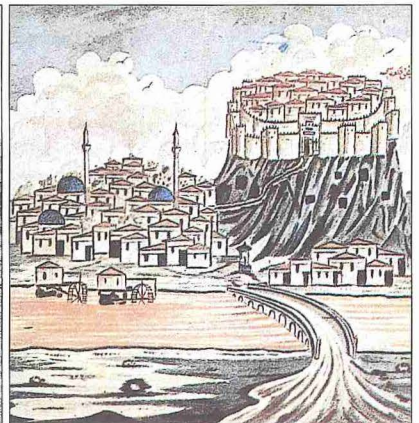
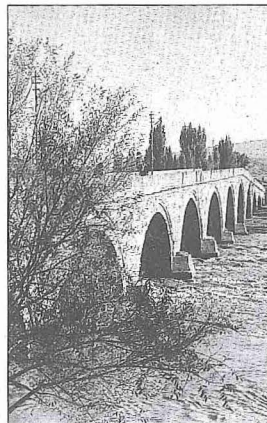
BEYAZIT DEVLET KÜTÜPHANESİ

İstanbul'da

Beyazıt Camii yanında
devlet eliyle kurulan
ilk kütüphane.

1884'te devlet eliyle kurulan ve kuru-
luşu ayrıntılarıyla bilinen ilk kütüphane-
dir. Kütübhâne-i Umûmî-i Osmânî adıyla
kurulmuş olan kütüphane bir süre de
Bayezid Umumi Kütüphanesi olarak ad-
landırılmış, adı 1961'de Beyazıt Devlet
Kütüphanesi olarak değiştirilmiştir. Kü-
tüphane, Beyazıt Camii'nin müstemilâ-
tından olarak 911'de (1506) bitirilmiş
olan Beyazıt Külliyesi'nin restore edilen
imaret kısmında (bk. BEYAZIT II CAMİİ ve
KÜLLİYESİ) açılmıştır. Başlangıçta Beye-
azıt Külliyesi'nde bir kütüphanenin var-
lığını bildiren herhangi bir kayıt mevcut
değildir. Daha sonra bu külliye de bir kü-

Osmançık'taki
II. Beyazıt
Köprüsü
ve bu köprünün
Bozoklu
Osman'ın
*Musavver İran
Sefâretnâmesi*'ndeki
minyatürü
(Millet Ktp.,
Ali Emîrî,
Tarih, nr. 822)

tüphaneye olduğunu gösteren en eski kayıtlar XVI. yüzyılın sonlarına aittir (bk. Erünsal, s. 32-33). Ancak Kütübhaneye-i Umûmî-i Osmânî'nin tesis tarihi 27 Eylül 1882, hizmete açılış tarihi ise 24 Haziran 1884'tür.

XIX. yüzyılda Batı'da görülmeye başlanan milliyetçilik akımları etrafındaki gelişmeler millî kütüphanelerin kuruluşunda önemli rol oynamıştır. Pek çok Batı ülkesinin o güne kadar millî kütüphanelerini kurmuş olmaları zamanın yönetimini bu yolda çalışmaya sevk etmiş, aydınların da desteğiyle bu kütüphanenin kurulması gerçekleşmiştir. 1300 (1883) tarihli bir vesika ile, telif ve tercüme olarak yayımlanan her eserden bir nüshanın kütüphanede toplanmasının öngörülmesi, Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nin millî kütüphane olma amacıyla kurulduğunu göstermektedir. Aynı dönemde kurulmuş olan umumi, hatta adında "millî" sıfatı bulunan kütüphanelerde dahi derleme amaçlı benzer faaliyetler görülmez.

Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nin kuruluşu sırasında yapılan harcamalar devlet eliyle karşılanmış, ancak restorasyonun bir an önce bitirilmesi için II. Abdülhamid şahsî bütçesinden de yardımda bulunarak işi hızlandırmış ve açılan kütüphane vakıf kütüphanelerinden farklı olarak Maarif Nezâreti'ne bağlanmıştı.

Kütüphane 1 Ramazan 1301'de (25 Haziran 1884) devlet büyükleri, âlimler ve halkın iştirakiyle hizmete açılmıştır. Kitap mevcudu açılışından sonra yapılan bağışlarla artmış, kuruluşunun üçüncü yılında 4164'e, ertesi yıl 4764'e, 1888'de 7068'e ulaşmıştır. II. Abdülhamid zamanında yapılan matbu bir fihristte kütüphanede 8054 cilt kitap bulunduğu kayıtlıdır.

Balkan Savaşı yıllarında kaybedilen Osmanlı topraklarından kaçırılan kitaplar Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde depolanmıştır. Kuruluşundan itibaren vakıf, bağış ve nakil suretiyle bu kütüphaneye devredilen başlıca kitaplıklar şunlardır: Bezmiâlem, Hekimoğlu Ali Paşa, İdris Paşa, Manastırlı İbrâhim Hakkı, Nâmik Bey, Seretibbâ Ömer Efendi, Sâbit Bey, Trabzonlu Hüseyin Efendi, Hâfız Dâvud Paşa, Halil Şerif Paşa, Hasan Fehmi Paşa, İsmail Fenni Ertuğrul, Kara Mustafa Paşa, Lütfi Bey, Mehmet Zihni Efendi, Mehmed Eşref, Münzevi Ârif Bey, Süleyman Tefvik, Şevki Paşa, Tefvik Paşa, Tırnovalı Mehmed, Zihni Paşa, Veliyyüd-

din Efendi, Cevdet Paşa, Hâlid Bey ve Ali Rızâ Efendi. Bu kitapların büyük bir kısmı yazma ve eski harfli basma eserlerdir.

2547 sayılı "Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu"nın 1934'te yürürlüğe girmesinden sonra derleme nüshası alan beş kütüphaneden birisi de Beyazıt Devlet Kütüphanesi olmuştur. Böylece Türkiye'de basılan kitap, gazete, dergi ve benzeri yayınların birer nüshası buraya gönderilmiştir. Bu durum kütüphanedeki kitap ve benzeri yayın mevcudunda sürekli ve düzenli bir artış meydana getirmiş ve yer darlığını had safhaya çıkarmıştır. Kütüphanenin daha iyi hizmet verebilmesi için 1946'da bazı onarım çalışmaları yapılmıştır. Daha sonraki yıllarda binanın hizmete yeterli olmaması sebebiyle ek bina arayışlarına girilmiş, uzun mücadelelerden sonra 1948 ve 1953 yıllarında Bakanlar Kurulu'nun iki ayrı kararıyla kütüphanenin bitişğinde bulunan eski Dişçilik Mektebi ve Beyazıt Külliyesi'nin imaret kısmının diğer bölümlerinin de restore edilerek kütüphaneye dahil edilmesine karar verilmiştir. Çalışmalar tamamlandıktan sonra yeni tesisler 1984'te hizmete açılmıştır.

Kütüphanenin ilk müdürü Hoca Tahsin Efendi'dir. Daha sonraki müdürleri arasında İsmail Saib Sencer, Prof. Dr. Necati Lugal ve Sadeddin Nüzhet Ergun gibi ünlü isimler de bulunmaktadır. Elli kişilik konferans salonu, yirmi kişilik müzik dinleme salonu, otuz kişilik dil laboratuvarı, ayrıca para, pul, resim, kartpostal, harita ve afişlerle ilgili görüntülerin de izlendiği sinema ve video salonu vardır. 1946'ya kadar bütün hizmetler bugün kitap okuma salonu olarak kullanılan bölümde verilmekteydi. Günümüzde ise dört ayrı salonda 300 kişiye

hizmet verilebilmektedir. Kütüphanede teknik hizmetler, okuyucu hizmetleri ve müzik bölümü olmak üzere üç hizmet birimi bulunmaktadır. 1989 yılı itibariyle 600.000 civarındaki dokümanın 379.135'i yeni yazı kitap, 11.120'si yazma eser, 40.446'sı eski harfli basma kitap, 18.206'si gazete ve çeşitli kitap dışı malzemedir. Nâdir eserler bölümünde, muhtelif yer ve zamanlarda vakıf yoluyla kurulmuş, daha sonra Beyazıt Devlet Kütüphanesi'ne nakledilmiş pek çok kütüphane koleksiyonu yer almaktadır.

1946'dan itibaren UDC sınıflandırma sisteminin kullanıldığı kütüphanede kırk iki kişi çalışmakta, otomasyona geçme faaliyetleri devam etmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Muzaffer Gökmân, *Beyazıt Umumi Kütüphanesi*, İstanbul 1956; Hasan Duman, *Beyazıt Devlet Kütüphanesi 100 Yaşında*, İstanbul 1984; Günay Kut-Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*, Ankara 1984, s. 79, 81, 108; Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi II*, s. 32-33; *Türkiye Kütüphaneleri ve Diğer Bilgi Merkezleri*, Ankara 1989, s. 98; İsmet Kür, "105 Yıllık Dost", *Ak Kadın*, sy. 33, İstanbul 1989, s. 24-25; *TDEA*, I, 419.

HASAN DUMAN

BEYAZIT HAMAMI

İstanbul Beyazıt'ta
Sultan II. Beyazıt Külliyesi'ne ait
hamam.

Şehrin merkezinde Sultan II. Beyazıt Camii'nin biraz uzağında (Edebiyat Fakültesi yanında) bulunmakla beraber külliye'nin bir parçası olarak kabul edilmektedir. Son yıllarda halk arasında bir ara Patrona Hamamı adıyla da anılan binanın inşa kitâbesi olmadığından yapım tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Ancak Başbakanlık Arşivi'ndeki XVI. yüzyıla ait bir tapu tahrir defterinde, Yavuz Sul-

Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nin içinden ve dışından bir görünüş - İstanbul

